

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОНТРАБАНДУ ТВАРИН: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ ПЕРСПЕКТИВИ

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR ANIMAL SMUGGLING: FOREIGN EXPERIENCE AND DOMESTIC PROSPECTS

Ковальчук Л.В., студент III курсу юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті досліджено специфіку національного законодавства у сфері боротьби з контрабандою тварин та визначено перспективи його подальшого розвитку з урахуванням іноземного досвіду.

В ході дослідження було встановлено, що контрабанда тварин найчастіше характеризується не як поодинокі випадки, а цілеспрямована організована діяльність. Тому важливим аспектом є встановлення належної міри відповідальності задля ефективної протидії вказаного виду посягань.

Визначено, що контрабанда тварин призводить до величезних фінансових та видових втрат, а тому є загрозою не лише для економіки держави, а й для природного середовища та навіть здоров'я населення. Зважаючи на цей факт, запропоновано характеризувати це діяння як особливо небезпечне.

Узагальнено, що більшість країн світу, усвідомлюючи небезпечність вказаного виду поведінки, передбачають низку заходів, спрямованих на боротьбу із контрабандою, серед яких: створення спеціальних груп по боротьбі з незаконним обігом об'єктів дикої природи та/або спеціальних міжвідомчих структур для координації діяльності органів, що займаються розслідуванням злочинів у сфері незаконного переміщення об'єктів дикої природи; паралельне розслідування відповідних протиправних діянь; співпрацю між країнами в питанні розслідування контрабанди тварин.

Наголошено на тому, що для України актуальними є: а) організація міжвідомчих структур та налагодження взаємодії між ними; б) забезпечення співпраці з іншими країнами світу для організації паралельних розслідувань.

Акцентовано увагу на тому, що контрабанда тварин визнана кримінально протиправним діянням у багатьох країнах світу (Австралія, Великобританія, Індія, КНР, ФРН, ПАР, США та ін.), досвід яких вочевидь має бути впроваджений і в Україні.

На основі аналізу думок вітчизняних вчених доведено, що на сьогодні немає гострої необхідності виділяти контрабанду тварин в окрему норму, що обумовлюється достатньою мірою відповідальності зазначеній у ст. 201 стосовно наведеного переліку предметів.

Запропоновано запровадити кримінальну відповідальність за контрабанду тварин шляхом доповнення переліку предметів ст. 201 КК України «Контрабанда» тваринами.

Ключові слова: контрабанда тварин, кримінальна відповідальність, транснаціональна злочинність.

The article examines the specifics of national legislation in the sphere of combating animal smuggling and identifies the prospects for further development, taking into account foreign experience.

During the study it was found that animal smuggling is most often characterized not as isolated cases, but purposeful organized activity. Therefore, an important aspect is the establishment of the proper measure of responsibility for effectively counteracting this type of encroachment.

It is determined that the smuggling of animals leads to huge financial and species losses, so it is a threat not only to the state economy, but also to the natural environment and even to public health. In view of this fact, it is proposed to characterize this act as especially dangerous.

Generalized that most countries of the world, realizing the danger of this type of behavior, provide a number of measures aimed at combating smuggling, including: the creation of special teams to combat illicit trafficking of wildlife and/or special interagency structures for the coordination of bodies engaged in the investigation of crimes of illicit movement of wildlife; parallel investigation of the relevant illegal activities; cooperation between countries on the issue of investigation of wildlife trafficking.

It was noted that for Ukraine are relevant: a) the organization of interdepartmental structures and the establishment of interaction between them, b) ensuring cooperation with other countries of the world on the organization of parallel investigations.

It is emphasized that the smuggling of animals is a criminal offence in many countries (Australia, Britain, India, China, Germany, South Africa, USA and others), which experience obviously should be introduced in Ukraine.

On the basis of analysis of the opinions of domestic scientists proved that today there is no objective need to supplement the Criminal Code of Ukraine a separate rule on smuggling of animals, due to the sufficient degree of responsibility referred to in Art. 201 on the given list of objects.

It was proposed to introduce criminal liability for smuggling of animals by supplementing the list of objects in Article 201 of the Criminal Code of Ukraine "Smuggling" by animals.

Key words: smuggling of animals, criminal liability, transnational crime.

На сьогодні Україна активно розвиває транспортне сполучення з країнами усього світу, забезпечуючи таким чином не лише взаємозв'язок з представниками інших націй, а й масштабний товарообіг, що в умовах збройної агресії з боку росії є необхідним процесом. Однак це явище слід характеризувати двояко: з одного боку, налагоджується дипломатичне співробітництво, спрощується документообіг, реалізуються інфраструктурні програми, а з іншого – все більшого попиту набуває незаконне ввезення та вивезення різних заборонених предметів, зокрема й тварин.

Контрабанда диких тварин є одним із найбільш серйозних видів транснаціональних злочинів, що сприяє поширенню корупції, загрожує видовим змінам в природі та навіть здоров'ю населення. Держдепартамент США відносить контрабанду диких тварин до третьої за обсягом із усіх видів незаконної торгівлі у світі, оцінюючи прибутки з торгівлі в 7,8–10 млрд доларів

щорічно [1], а Всесвітня організація охорони здоров'я вказує, що близько 60 % інфекційних захворювань у світі виникають внаслідок передачі вірусних мікроорганізмів від тварин до людей [2].

Випадки незаконного переміщення тварин через митний кордон неодноразово фіксуються і в Україні, яка ще в 2000 році приєдналася до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (СІТЕС) [3]. Однак в національному законодавстві норми Конвенції так і не були належним чином відображені, а Кримінальний кодекс України (далі – КК України) і досі не містить відповідних норм, що, з огляду на масштабність вказаних діянь, слід визнати істотною прогалиною та потребує опрацювання.

Загальні питання, що стосуються кримінальної відповідальності за контрабанду висвітлювались у працях таких вітчизняних учених, як О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, Т. О. Михайліченко, О. О. Кравченко, С. В. Капіта-

нець тощо. Серед науковців, які досліджували виключно контрабанду тварин, слід виділити І. О. Панова, який розглядав недоліки механізмів та процедур митного оформлення переміщення через митний кордон України диких тварин [4], а також працю П. В. Тихого, дослідження якого спиралося на проблеми дотримання екологічного законодавства та природоохоронних процесів [5]. Частково торкалися питання кримінальної відповідальності за контрабанду тварин у своїй праці Л. Н. Бабінян, Д. В. Любчевська та Н. В. Довга [6]. Однак кримінально-правовий аспект відповідної проблематики у цих дослідженнях пропрацьований не був, а тому існує необхідність подальшого аналізу вказаного питання з метою удосконалення положень національного законодавства.

Мета роботи полягає у з'ясуванні перспектив подальшого розвитку вітчизняного законодавства у сфері боротьби з контрабандою тварин на основі іноземного досвіду.

Як слушно зазначає О. П. Дячкін, контрабанда завжди й у будь-якій країні сприймалась державою і суспільством як явище протиправне та суспільно небезпечне, що, залежно від предмету й мети, може нести загрозу економічним інтересам держави, громадській безпеці, безпеці життя та здоров'я населення, устоям моралі і навіть основам національної безпеки. А тому будь-яка влада, що переймається захистом інтересів держави і суспільства, змушена приділяти значну увагу питанням протидії контрабанді, у тому числі й шляхом її правової заборони та встановлення відповідальності за її порушення [7, с. 281].

Зростаючий попит на екзотичних тварин зумовлює вчинення все більшої кількості правопорушень, пов'язаних з незаконним переміщенням через митний кордон окремих видів флори та фауни. Так, в 2016 році ООН опублікувала доповідь про злочини у сфері дикої природи, на сторінках якої зазначається, що злочинці незаконно торгують продуктами, отриманими від більш як семи тисяч видів різноманітних диких тварин та рослин по всьому світі [8]. Щоб привернути увагу до цієї проблеми Генеральна Асамблея ООН в 2019 році прийняла Резолюцію 73/343, в якій закликає держави-члени «...робити на національному рівні рішучі кроки щодо запобігання незаконній торгівлі об'єктами дикої природи..., вдаючись для цього, зокрема, до зміцнення своїх законодавчих та підзаконних актів...», а також до посилення заходів реагування з боку правоохоронних органів та системи кримінального правосуддя» [9, с. 6].

Законодавча база України у сфері незаконної торгівлі тваринами представлена кількома нормативно-правовими актами, серед яких особливо слід виділити Митний кодекс України, який встановлює статус суб'єктів, які мають право здійснювати перевезення та вид тварин, які можуть бути переміщені. Зокрема, ст. 378 цього Кодексу вказує на те, що суб'єктами перевезення усіх видів тварин, окрім домашніх, можуть бути виключно суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності [10].

Правове регулювання поведінки з тваринами та розкриття змісту основних понять покладається на норми Законів «Про тваринний світ» [11] та «Про захист тварин від жорстокого поводження» [12], в якому, зокрема, міститься законодавча дефініція питання «дикі тварини».

Варто зазначити, що на правове регулювання переміщення диких тварин впливають і особливості їхнього видового складу. Приєднавшись у 2000 році до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, Україна взяла на себе зобов'язання щодо захисту більш ніж 33 тис. видів тварин від незаконного переміщення [3]. Вказана Конвенція передбачає посилений захист окремих представників фауни.

Так, задля можливості перетнути кордон з твариною, яка має статус зникаючої, або такої, що перебуває під загрозою зникнення, особа зобов'язана отримати дозвіл,

видача якого передбачає встановлення таких фактів, як: мета переміщення, умови для належного утримання та наслідки для популяції. І хоча така перевірка досить ґрунтовна, проте фактично стосується обмеженого переліку тварин, тому інші види перевозяться на загальних підставах за наявності відповідних ветеринарних довідок.

У 2021 р. до Верховної Ради України надійшов проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу)» [13]. У пояснювальній записці до нього, окрім положень стосовно захисту тварин від жорстокого поводження, також зазначалося і про запровадження кримінальної відповідальності за контрабанду тварин. Однак у вже прийнятому Законі ці положення відсутні, що виглядає не зовсім зрозумілим, адже питання криміналізації розглядуваних діянь є нагальним навіть з огляду на аналіз статистичних даних. Так, за даними Митної служби України, за 2020 рік сума за імпортом тварин становила близько 80 911 тис. дол. США, за експорт – 51 506, вже в 2021 році за імпортом – 91 333, а за експортом – 40 878 [14]. Водночас згідно з даними Єдиного державного реєстру судових рішень за два останні роки було винесено всього 29 постанов по правопорушеннях, пов'язаних із незаконним переміщенням тварин через митний кордон, з яких лише одна особа була визнана винною у вчиненні адміністративного проступку [15]. При цьому очевидно, що низький відсоток правопорушень ще не дає підстави вести мову про низький рівень злочинності, адже «торгівля дикими тваринами є одним з найбільш розповсюджених протиправних діянь, що знаходяться під тотальним контролем транснаціональної злочинності» [16, с. 73].

Зоозахисники стверджують, що доходи контрабандистів від нелегального перевезення тварин можна порівняти з торгівлею наркотиків. Зокрема, Державна прикордонна служба України оприлюднила найбільш резонансні випадки контрабанди. Так, в 2017 р. в Одесі прикордонники виявили левеня, яке ховали серед понад двох тисяч папуг. У 2020 р. в зоні діяльності Київської митниці ДФС було переміщено птахів виду щиглик – 1500 голів, на загальну суму 60 тис. грн [17].

У контексті наведених даних варто процитувати слова заступника керівника кримінальної служби Литовської митниці В. Сарапінаса про те, що адміністративна відповідальність є ефективною лише стосовно простих правопорушень – на кшталт незаконного переміщення через митний кордон блоку цигарок, пляшки горілки, сумки товарів тощо. Адміністративна відповідальність орієнтована на швидкий процес щодо правопорушника, але не на ідентифікацію всієї групи, включаючи організаторів. Кримінальний процес, на відміну від адміністративного, дає змогу вести роботу щодо організаторів. Це займає багато більше часу, але вдало спланована операція, всебічне розслідування дозволяє затримати не окрему партію контрабанди, а всю групу, зокрема організаторів [18, с. 79].

Вказані думки чітко відображають ситуацію, яка складається із контрабандою тварин, що найчастіше характеризується не як поодинокі випадки, а цілеспрямована організована діяльність. Тому важливим аспектом є встановлення належної міри відповідальності задля ефективної протидії вказаного виду посягань, на що також наголошують К. В. Шустрова та М. О. Богатирьова, акцентуючи увагу на необхідності криміналізації контрабанди тварин [19, с. 147].

Окрім негативного економічного ефекту слід відзначити й те, що незаконна торгівля тваринами негативно впливає на здоров'я населення. Так, деякі види тварин є переносниками окремих хвороб. Серед найбільш небезпечних слід відмітити вірус еболи, що передається від мавп та шимпанзе, пташиний грип – від контакту з дикими орлами, також сальмонела, виникнення якої пов'язується

з черепахами [2]. Є навіть деякі припущення, що сучасний вірус COVID-19 поширився від кажанів [20]. Вважається, що вказані хвороби були розповсюджені внаслідок контрабанди, так як виникнення нетипових для деяких країн хвороб прямо пов'язано із незаконним перевезенням інфікованих тварин.

Так, С. С. Шрамко вказує на те, що поширення зоонозних хвороб є результатом безвідповідальної людської діяльності – нелегальної торгівлі дикими видами тварин на нерегульованих та антисанітарних чорних ринках, а також споживання людьми диких тварин, які часто є рідкісними охоронюваними видами [21, с. 440]. Як бачимо, контрабанда диких тварин впливає ще й на біорізноманіття окремих екосистем, адже попит на певні види тварин загрожує їхньому повному або частковому зникненню з території природного існування.

Отже, контрабанда тварин призводить до величезних фінансових та видових втрат, а тому є загрозою не лише для економіки держави, а й для природного середовища та навіть здоров'я населення. Зважаючи на цей факт, пропонується характеризувати це діяння як особливо небезпечне і потребує віднесення до числа кримінально протиправних.

Задля додаткової аргументації висловлених суджень вважаємо доречним звернутися і до аналізу іноземного досвіду щодо кримінально-правової протидії досліджуваним деліктам.

Так, у деяких країнах створюються спеціальні міжвідомчі структури для координації діяльності органів, що займаються розслідуванням злочинів у сфері незаконного переміщення об'єктів дикої природи, а також для розподілу їхніх повноважень щодо проведення окремих розслідувань.

Зразковою в цьому аспекті можна вважати практику США, які в 2013 р. утворили спеціальну групу по боротьбі з незаконним обігом об'єктів дикої природи [22]. Ця група складається з 17 федеральних міністерств та відомств, а її завданням є викорінення незаконного обігу тварин шляхом позбавлення злочинних організацій джерел фінансування. Задля ефективного співробітництва група щотижня веде обмін інформацією між відомствами, серед яких Державний департамент, Міністерство юстиції, Служба охорони рибних ресурсів та диких тварин (USFWS), а також Агентство з міжнародного розвитку (USAID).

Розслідуванням злочинів займаються правоохоронні органи і в рамках операції "Crash", при цьому обмінюючись інформацією з групою. Перша операція закінчилася арештом восьми людей, згодом було проведено ще 20 арештів та винесено 12 обвинувальних вироків за фактом незаконного переміщення диких тварин.

Така схема є ефективною в разі налагодження функціонування окремих органів та забезпечення їх взаємодії на законодавчому рівні.

Дієвим інструментом для боротьби з контрабандою тварин також являється і паралельне розслідування. Відповідно до Рекомендації ФАТФ суть таких розслідувань полягає в одночасному розгляді справи у відповідних випадках для виявлення усіх злочинних мереж та недопущення приховування отриманих таким чином доходів та засобів скоєння даних злочинів [23].

Як приклад, можна розглянути досвід Австралії та Швеції, зокрема співпрацю між цими країнами. У процесі розслідування спроби незаконного переміщення об'єктів живої природи австралійським громадянином було встановлено факт неодноразового вивезення рептилій до Швеції. Задля виявлення усіх фактів контрабанди було здійснено обмін оперативними даними щодо діяльності підозрюваного із поліцією Швеції. Отримані оперативні дані допомогли виявити ширшу злочинну мережу, внаслідок чого правопорушнику було винесено справедливе покарання у вигляді позбавлення волі строком на 4 роки [24].

Важливим нюансом цієї схеми є налагодження співпраці між країнами, що фактично сприятиме більш дієвому розкриттю такого виду суспільно небезпечних діянь.

Окремої уваги заслуговує покарання, яке встановлене за вчинене діяння.

Так, Кодексом України про адміністративні правопорушення за контрабанду тварин передбачено покарання у розмірі від 30 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян в залежності від суб'єкта проступку та видів тварин, які були предметом цього правопорушення; при цьому конфіскація тварин не є обов'язковою та вирішується судом [25]. Натомість КК України не містить норм про відповідальність за контрабанду тварин, хоча міжнародною спільнотою за рівнем небезпечності даний вид посягання, як було зазначено раніше, прирівнюється до торгівлі наркотиками. Тому в цьому аспекті слід звернути увагу на законодавство таких країн, як Австралія, Великобританія, Індія, КНР, ФРН, ПАР, США.

Наприклад, у США питання заборони нелегального перевезення диких тварин та рослин регулюються Законом Лейсі, згідно з яким забороняється імпорт будь-яких живих екземплярів встановлених видів без дозволу Служби охорони рибних ресурсів та диких тварин США. Максимальне покарання за порушення положень Закону Лейсі – 6 місяців ув'язнення та штрафи до 5 тис. доларів США для окремих осіб або 10 тис. доларів США для організацій. Міра покарання залежить від певних обставин, зокрема від умислу винного: чи знав він про заборону переміщення таких тварин через кордон і чи намагався з'ясувати, наскільки законне походження ввезеної ним продукції [26].

Окрім Закону Лейсі, в різні роки в США було прийнято низку законів, спрямованих на охорону тварин та рослин: Закон про види, що перебувають під загрозою зникнення, який забезпечує дотримання США вимог Конвенції СІТЕС; Закони про перелітних птахів, про охорону морських ссавців, про охорону африканського слона тощо [27]. Ці нормативно-правові акти регулюють питання захисту окремих видів тварин.

Та все ж саме Закон Лейсі є центральним нормативно-правовим актом американського законодавства, адже його дія поширюється на всіх тварин та рослин у будь-якій країні походження, а відповідальність за його порушення є найсуворішою.

Натомість законодавство КНР характеризується як досить репресивне з точки зору відповідальності за контрабанду. Так, ст. 151 КК КНР за контрабанду рідкісних тварин і рослин передбачає термін позбавлення волі мінімум на 5 років. При цьому слід звернути увагу й на те, що норми кримінального законодавства КНР закріплюють диференційоване покарання залежно від виду тварин. Наприклад, за контрабанду тигрів в Китаї можуть винести навіть смертний вирок [28, с. 32].

Законодавство Австралії також відзначається суворістю покарань. Так, максимальне покарання за контрабанду диких тварин передбачає виплату штрафу розміром 100 тис. доларів та/або позбавлення волі на строк до 10 років [29].

Що ж до досвіду інших країн, то відмітимо, що у ФРН найбільш суворим покаранням за незаконне переміщення тварин є штраф у розмірі до 50 тисяч євро та 5 років ув'язнення [30]; у ПАР контрабандисту загрожує штраф у розмірі 40 тис. доларів або тюремне ув'язнення терміном від 10 років [31]; а ось законодавство Індії передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю зірчастими черепахами, за яке правопорушнику загрожує до трьох років ув'язнення [32].

Отже, на основі всього вищезазначеного можна констатувати, що контрабанда тварин визнана кримінально протиправним діянням у багатьох країн світу, досвід яких вочевидь має бути впроваджений і в Україні. Із такою позицією солідарні і деякі вітчизняні науковці.

Так, О. Звірко та О. Заверховський пропонують закріпити відповідні види контрабанди в спеціалізованих статтях Кримінального кодексу України. Зокрема, на думку фахівців, кримінальну відповідальність за контрабанду цінних або рідких видів тварин слід передбачити у ст. 248 та 249 КК України [33, с. 188; 34, с. 155].

Натомість Р. О. Мовчан та О. О. Дудоров оцінюють первинну редакцію ст. 201 КК (діючу до моменту набрання чинності Законом від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності») як таку, що передбачала відповідальність за контрабанду «звичайних» предметів (товарів), вчинену у великих розмірах та специфічних предметів (незалежно від їхніх розмірів), та при цьому вказують, що за умови відновлення такої (подібної) редакції згаданої кримінально-правової заборони, потреба у доповненні розділу VII відповідними новелами автоматично відпала б, адже за нею можна було б кваліфікувати вчинювану в певних розмірах контрабанду деревини, бурштину або товарів протиепідемічного призначення, а так само рідкісних видів тварин і рослин, тютюнових виробів, пально-мастильних матеріалів тощо, вимушено не звертаючись при цьому

до розміщених в інших розділах Особливої частини КК статей, покликаних забезпечувати охорону (головним чином) інших правовідносин [35, с. 123–124].

Відтак, варто погодитися, що на сьогодні немає об'єктивної необхідності доповнювати КК України окремою нормою про контрабанду тварин.

Отже, за результатами проведеного дослідження варто вказати на те, що:

– по-перше, контрабанда тварин призводить до величезних фінансових та видових втрат, а отже – є загрозою не лише для економіки держави, а й для природного середовища та навіть здоров'я населення;

– по-друге, усвідомлюючи небезпечність вказаного виду поведінки, парламентарії більшості країн світу передбачили низку заходів, спрямованих на боротьбу із контрабандою, тому для України актуальними є: а) організація міжвідомчих структур та налагодження взаємодії між ними; б) забезпечення співпраці з іншими країнами світу для організації паралельних розслідувань;

– по-третє, необхідно запровадити кримінальну відповідальність за контрабанду тварин, зважаючи на що перелік передбачених ст. 201 КК України «Контрабанда» предметів пропонується доповнити за рахунок у тому числі і «тварин».

ЛІТЕРАТУРА

- Офіційний веб-сайт уряду Сполучених Штатів Америки. URL: <https://www.state.gov/> (дата звернення: 06.02.2022).
- World health organization. URL: <https://www.who.int/> (date of application: 06.02.2022).
- Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення. Закон України від 14.05.1999. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. Ст. 232.
- Панов І. О. Роль митного законодавства та практики його реалізації в охороні тваринного світу України. *Право і безпека*. 2021. № 2 (81). С. 1–32.
- Тихий П. В. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни : дис. канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2000. 165 с.
- Бабінян Л. Н., Любчевська Д. В., Довга Н. В. Актуалізація проблематики екологічної безпеки, щодо незаконного переміщення рідкісних тварин чи рослин. *Актуальні питання сучасної науки*. 2017. С. 26–28.
- Дячкін О. П. Суспільна небезпечність контрабанди і правова відповідальність за її вчинення. *Форум права*. 2012. № 1. С. 281–288.
- Wildlife crime assessed globally for the first time in new UNODC report. United Nations. URL: <https://cutt.ly/EDSCqJh> (date of application: 07.02.2022).
- Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2019 A/RES/73/343. *United Nations*. Tackling illicit trafficking in wildlife. P. 1–8.
- Митний кодекс України. Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45. № 46–47. № 48. Ст. 552.
- Про тваринний світ. Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2894-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 97.
- Леган І. М. Транснаціональна злочинність, її різновиди та прояви: теоретико-методологічні аспекти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Том 32 (71), № 3. 2021. С. 70–75.
- Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про рекриміналізацію товарної контрабанди в контексті євроінтеграційних прагнень України. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3 (95). С. 75–93.
- Шрамко С. С. Щодо впливу глобалізації на злочинність у сфері довілля. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новачі* : матеріали міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. Редколегія: В. Я. Тацій, Л. М. Демидова, А. П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2020. С. 438–441.
- Про захист тварин від жорстокого поводження. Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Ст. 230.
- Shustrova K. V., Bohatyrova M. O. Current issues against smuggling in Ukraine. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2021. С. 145–151.
- Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу)». URL: <https://lips.ligazakon.net/document/GI00706A?an=2> (дата звернення: 08.02.2022).
- Статистичний експорт та імпорт товарів. Державна Митна Служба України. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 08.02.2022).
- Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 08.02.2022).
- ТОП-5 найцікавіших випадків контрабанди тварин. *Державна прикордонна служба України*. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/video-top-5-naucikavishih-vipadkiv-kontrabandi-tvarin/> (дата звернення: 08.02.2022).
- Що ми знаємо про джерело походження пандемії COVID-19? Made for minds. URL: <https://cutt.ly/YDSXkib> (дата звернення: 09.02.2022).
- Conserving the Nature of America. Fish and Wildlife Service. URL: <https://www.fws.gov/> (date of application: 09.02.2022).
- Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Прийняття від 25.09.2003. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text (дата звернення: 09.02.2022).
- Money Laundering and the Illegal Wildlife Trade, FATF, Paris, FATF (2020). URL: www.fatf-gafi.org/publications/methodandtrends/documents/money-laundering-illegal-wildlife-trade.html (date of application: 09.02.2022).
- Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-24). *Відомості Верховної Ради Української РСР (БВР)*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- Injurious Wildlife. Office of Law Enforcement. URL: <https://www.fws.gov/le/injurious-wildlife.html> (date of application: 09.02.2022).
- Закон про зникаючі види. Визначення та положення. URL: <https://delphipages.live/uk/pizne/endangered-species-act> (дата звернення: 09.02.2022).
- Нетяга В. Деякі аспекти міжнародної практики запобігання та протидії контрабанді. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48. 2020. С. 31–34.

29. Animal Welfare Act 2002. Western Australian Legislation. URL: https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/statutes.nsf/law_a4340.html (date of application: 09.02.2022).

30. Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über. URL: <http://dnb.dnb.de> abrufbar (Datum der Bewerbung: 09.02.2022).

31. Criminal procedure act 51 OF 1977. 22 July 1977. URL: <https://www.justice.gov.za/legislation/acts/1977-051.pdf> (date of application: 09.02.2022).

32. The Indian Penal Code. WIPO Lex. URL: <https://wipo.int/ru/text/201593> (date of application: 09.02.2022).

33. Звірко О. Є. Кримінальна відповідальність за контрабанду. *Проблеми взаємодії суспільства та держави у сучасному правовому просторі* : матеріали міжнар. юр. наук.-практ. конференції (Харків, 27 лют. 2014 року). Харків : ГО «Актуальна юриспруденція», 2014. С. 186–190.

34. Заверховський О. Криміналістична характеристика контрабанди, вчиненої в зоні проведення антитерористичної операції. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1 (3). С. 154–160.

35. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4 (92). С. 120–138.